Liviu Rebreanu

CATASTROFA

1

David Pop iubea viața tihnită. Zbuciumările de nici un fel nu i-au plăcut niciodată. Râvnea linişte multă şi muncă puțină sau chiar deloc; şi izbutise să le aibă pe urma hărniciei tatălui său, un țăran aprig, sârguitor şi zgârcit, care făcuse avere.

Numai sângele rece îl moştenise David din firea părinților.

Încolo nici o ambiție nu-l necăjea. Bătrânul Pop fusese încăpățânat şi stăruitor. Îşi pusese în minte să-l facă „domn”, mai ales că şcoala era acolea, la îndemână, în Năsăud, şi nu costa mai nimic. La început păruse că şi băiatului îi place cartea şi că nici n-are să se oprească până nu va ajunge avocat sau cel puțin protopop. Dar pe urmă, când a crescut mai mărişor, s-a înmuiat. Ar fi fost mai bucuros să păzească vacile decât să-şi sfarme creierii cu sintaxa latinească. Totuşi, cu chiu-cu vai, a isprăvit liceul şi a trecut la Cluj să învețe legile, căci bătrânul ținea morțiş să-l vază avocat. Degeaba.

N-a mai mers. Şapte ani a tot învățat David şi veşnic, în preajma examenelor, s-a pomenit cu câte-o boală sau cine ştie ce nenorocire atât de mare, că nu era chip să dea ochii cu profesorii.

Țăranul, dârz, nădăjduia mereu. A trebuit să-i spună verde David că s-a săturat. Împlinise treizeci şi unu de ani, era om în toată firea. N-a avut încotro bătrânul; s-a dat bătut.

Îi era ruşine de ruşinea lui. În vremea celor şapte ani trândăviți pe la Universitate David, ca să arate năsăudenilor că n-a stat de pomană, s-a apucat să-şi facă armata, un an de zile, în două rate. Ba chiar, într-un avânt straşnic, s-a repezit şi la examenul de ofițeri, şi, spre mirarea lui însuşi, l-a trecut cu bine. Astfel, pe lângă averea ce era să-i rămână

de la părinți, avea și un titlu: sublocotenent în rezervă. Se simțea măgulit și înălțat cu titlul acesta. De ziua împăratului se îmbrăca în uniformă, în mare ținută, și se ducea la biserică stârnind senzație în orășelul liniștit. Copiii se țineau după dânsul, admirându-i strălucirea, iar jandarmii îl salutau înlemniți de respect. David păşea grav şi mândru, îşi răsucea mustața, îşi zdrăngănea sabia şi-şi zicea cu mulțumire că nu-i lucru puțin să fii sublocotenent în rezervă.

Îndată ce-a întors spatele şcoalei, David s-a însurat cu fata unui protopop de la Târnave, o ființă drăgălaşă, blândă, supusă şi cu o zestre frumuşică. Bătrânul Pop însă muri înainte de a-şi putea vedea nepoțelul, care sosi tocmai în ziua când se împlinea anul de la nuntă. A rămas David stăpân şi cap de familie. Nici o grijă nu-l apăsa. Nevastă-sa vedea singură de toată gospodăria mai bine ca orice bărbat. Capul n-avea decât să mănânce, să se plimbe şi să se îngraşe, ceea ce nu întârzia s-o facă, dar fireşte cu măsură.

Astfel David era foarte mulțumit cu viața. În lume nu prea ieşea. Doar uneori la berărie şi joia, ziua bâlciului, prin piață. Năsăudul de altfel atât avea. Pe dânsul însă şi acestea îl plictiseau. La berărie domnii îl omorau veşnic cu politica.

Ce-i păsa lui? El voia linişte. De ce să se frământe? Era bine cu românii, dar era bine şi cu ungurii. Ce să se amestece el în certuri d-astea? Se abonase, mai cu seamă fiindcă-l zăpăcise un agent, la un ziar românesc; pe urmă, deoarece ungurii au început să vorbească pe socoteala lui, s-a abonat şi la un ziar unguresc. Şi, ca să fie pe deplin liniştit, nu citea nici unul.

Nici măcar la alegerile de deputat nu se ducea. Degeaba stăruiau românii şi degeaba îl rugau ungurii. Ce să se încurce? Dacă ar vota cu unul, s-ar supăra cellalt. Din pricina aceasta apoi românii îl făceau renegat, iar ungurii agitator.

Dar el nu se sinchisea de ce zice lumea. Îşi făcea datoria de intelectual ducându-se, împreună cu nevastă-sa, la toate balurile şi serbările româneşti şi plătindu-şi totdeauna încincit biletul. Dăruia pentru elevii săraci, pentru toate operele de binefacere, drept care era menționat veşnic în ziarul local printre „mărinimoşii donatori şi suprasolvenți". La petrecerile ungureşti nu se ducea, pentru că nevastă-sa nu ştia nici o iotă ungureşte; îşi plătea însă biletul şi acolo foarte regulat, ca să fie cumpăna dreaptă.

Astfel David Pop se simțea fericit şi se plimba pe ulița cea mare din Năsăud, cu degetele în buzunarele vestei, scoțându-şi burta puțin înainte, privind tihnit împrejur şi având mereu un zâmbet bun pe buze. Mânca bine, bea binişor, fuma mult şi se juca ceasuri întregi cu Titi, odrasla lui, care acuma mergea pe trei ani.

Într-o zi însă l-a tulburat o întrebare a lui Traian Hogea, directorul liceului, care făcea o politică turbată şi care era vestit că citeşte toate jurnalele ce vin la berăria Rahova.

Directorul i-a zis:

— Ei, domnule Pop, ce crezi, avem război, ori n-avem?

— Ce război?

— Război, domnule, război!... N-ai citit în ziare? Şi s-a apucat să-i explice o mulțime de lucruri pe care David nu le înțelegea, fiindcă nu-i plăceau deloc.

S-a dus acasă abătut şi chiar înfricoşat puțin.

— Elviro, mi se pare că ne-a bătut Dumnezeu... Auzi ce spune Hogea, că se face război!

— Se vede că s-a săturat lumea de bine, zise femeia cu indignare. Numai războiul ne mai lipsea... În loc să ne rugăm cerului în coate şi-n genunchi să ne mai dea o țâră de ploaie, că se usucă toate bucatele pe câmp...

David însă era atât de plouat, că Elvira, văzându-l aşa, se grăbi să adauge:

— Dar nici tu nu lua în serios tot ce trăncăneşte Hogea, că doar îl ştii câte verzi şi uscate spune.

Degeaba. Omul nu se mai putea potoli cu una-cu două. Îi intrase în suflet vorba ca o lance. Se aşează de îndată şi începu să răsfoiască prin ziarele nedesfăcute, şi cu cât răsfoia, cu atât se întrista mai mult şi bombănea:

— Război!... Război!...

Şi brusc, îl cuprinse o mare părere de rău. Cine l-a pus pe el să se facă ofițer de rezervă? Cum nu s-a gândit el atunci? Tatăl său l-ar fi putut scăpa de armată, cu bani sau pentru boală sau cine ştie cum. Câți n-au scăpat? Acuma nici nu iar păsa de război. A simţit el greutatea titlului şi mai înainte, când trebuia să-şi piarză în fiecare vară câte-o lună cu manevrele, să se obosească, să se chinuiască. Dar azi părerea de rău îl copleşea şi-i tremura sufletul.

— Ce dobitoc am fost, ce dobitoc! Îşi zicea citind articolele războinice sforăitoare şi amenințătoare.

De-acuma aştepta jurnalele noi cu înfrigurare şi le sorbea parcă din ce în ce mai liniştit. Zilele îl obişnuiră şi cu gândul războiului.

— Ce-o fi o fi! Ce-or face alții, voi face şi eu... Parcă numai eu va trebui să plec?... Cum mi-o fi scris, şi pace bună!

Într-o după-amiază şi-a scos uniforma, a întins-o în curte pe sfoară, să se aerisească. Umblând prin târg şi-a mai cumpărat una-alta, ce-i lipsea. De-o fi ceva, el să fie pregătit, iar de n-o fi nimic, atâta pagubă!

Apoi într-o vineri, spre seară, pe când tocmai citea un articol de ziar care spunea că sunt multe speranțe să se evite războiul, David se pomeni cu o telegramă. Începu să-i bată inima ca o pasăre speriată, iar degetele-i tremurară când o rupse. O citi, îngălbeni şi murmură răguşit:

— Bine, foarte bine, voi pleca imediat!

Toată ograda parcă se puse să se legene, iar văzduhul limpede parcă se posomorî. Elvira veni îngrijorată să vadă telegrama, şi David, de-abia stăpânindu-se, îi spuse:

— Trebuie să plec, chiar astă-seară. În douăzeci şi patru de ore trebuie să mă prezint la regiment.

A fost nevoie de toate stăruinţele şi lămuririle Elvirei până să-l înduplece să aştepte a doua zi de dimineaţă. Trebui să-i explice de zeci de ori că la Bistriţa ajunge cu trăsura în trei ceasuri şi că, deci, dacă porneşte mâine, încă soseşte mai curând decât e nevoie. David s-a învoit, fără a fi convins pe deplin. Acuma, de altfel, el nici nu mai era în stare să înţeleagă nimic. Simţea o povară grea pe inimă şi o dorinţă mare să plece repede, să sfârşească. Pe urmă orice s-ar întâmpla, să se întâmple.

Nevasta a plâns toată seara şi a împachetat. Voia să fie tare, căuta să zâmbească şi zicea mereu:

— Lasă, Davide, că poate n-o fi nimic... Doar n-a înnebunit lumea să se încaiere din senin. Nu, nu, fii liniştit... Ce zici, să-ţi pun şi vreo două flaneluri? Într-adevăr, şi David parcă se liniştise. Şi-a potrivit uniforma pe un scaun lângă pat, ca să-i fie la îndemână mâine dimineaţă, şi-a pus în portofel mai multe bancnote şi l-a pupat de foarte multe ori pe Titi, care rămăsese entuziasmat de strălucirea hainelor militare şi nu voia să se culce în ruptul capului. Dimineaţa David obişnuia să doarmă până

la nouă, căci Elvira se scula cu noaptea în cap şi avea grijă de gospodărie.

Acuma însă s-a trezit înainte de răsăritul soarelui şi înaintea Elvirei, s-a îmbrăcat cu uniforma, a ieşit în ogradă, a deşteptat vizitiul. N-avea deloc răbdare. Parcă-l rodea să se vadă plecat mai curând, să-şi uşureze astfel poate sufletul.

La plecare a sărutat de trei ori pe Elvira şi i-a spus cu glas tremurat:

— De-oi muri, să ai grijă de Titi!

Iar femeia avea obrajii scăldaţi în lacrimi, deşi încerca să zâmbească, să nu-i îngreuieze despărţirea.

Când a trecut podul Vicarului, David s-a uitat înapoi. Casa lui, cea rămasă de la tatăl său, o casă bătrânească, mare, de piatră, cu o curte în faţă cât o grădină, parcă-l privea jalnic, iar în poartă Elvira flutura o batistă mică, cât un porumbel sfios, ţinând de mână pe Titi, care se freca la ochi cu pumnul. De-abia acum îşi aduse aminte David că nu şi-a sărutat copilul. Îi păru rău şi deschise gura să strige vizitiului să întoarcă. Dar în aceeaşi clipă se gândi că întoarcerea ar fi un semn rău. Cine ştie, o fi chiar mai bine că nu şi-a luat rămas bun de la copil, căci asta poate să însemne că în curând va veni acasă. Simţi îndată că gândul acesta îi aduce puţină uşurare.

Ieşind din orăşel, trăsura trecu pe lângă o cruce mare de lemn, veche, pe care era răstignit un Hristos de tinichea.

David, căruia îi cam plăcuse să facă pe necredinciosul şi să scandalizeze pe nevastă-sa spunând că nu-i Dumnezeu, acuma se închină cucernic, bolborosind: „Doamne-ajută!”

— Da ce s-aude, domnule? întrebă vizitiul, scuipând între caii care alergau sprinten pe şoseaua adormită. Cică se face război! Să fie adevărat?

— Numai Dumnezeu poate să ştie ce-o fi, zise David.

2

Cea dintâi noapte a avut numai visuri frumoase: parcă era tot acasă, parcă se învârtea iarăşi prin ogradă şi prin zăvoi, parcă vorbea cu Elvira şi săruta pe Titi. În noaptea a doua însă a visat un atac înverşunat şi o luptă cu baioneta, în care el a fost rănit în burtă de sabia unui ofițer duşman fioros la vedere.

Ofițerii vorbeau numai politică, puneau la cale soarta țărilor şi a popoarelor, şi doreau războiul cu gălăgie mare, cu scrâşniri de dinți. David nu se simțea bine printre dânşii.

Vitejiile acestea guralive îl scârbeau. Dar îi plăcea să stea toată ziua în mijlocul plutonului, alcătuit numai din feciori de pe valea Someşului, care mai toți îl cunoşteau, care toți îl iubeau, care îşi făceau cruce ca şi dânsul, când se pomenea de război. Printre ei îşi pierdea mâhnirea, îşi regăsea încrederea şi căpăta parcă o nădejde vagă, cuprinsă în cuvintele „bun e Dumnezeu, şi mare".

Trimise de a doua zi o scrisoare lungă Elvirei, în care o îndemna să nu fie supărată, că poate nu va fi nimic, deşi altminteri, de câte ori era singur, simțea că peste câteva zile va fi ce n-a mai fost de când lumea.

De altfel acuma era pregătit şi liniştit. Îşi va face datoria.

Pe urmă puțin îi pasă. Dacă aşa i-a fost scris? Cu o zi înainte de-a pleca din Bistrița şi-a scris testamentul, l-a sigilat cu ceară roşie şi l-a cusut în buzunarul dinlăuntru al vestei. Nu i-a tremurat deloc nici mâna, nici inima. Se gândea doar, că, de-o muri, barem să se afle cine a fost el şi care i-au fost ultimele dorințe. Scriind însă, i-a trecut prin minte de multe ori că, dacă va scăpa din prima luptă, scăpat va fi din tot războiul. Licăririle acestea îl bucurau.

Avea încredere în presimțiri, mai ales în cele bune, cum are totdeauna omul în fața primejdiei sau a necunoscutului.

3

Batalionul lui David a pornit cel dintâi, în ziua cea dintâi.

Curtea cazărmii fusese plină de țărani posomorâți, de femei în lacrimi, de alergături, de strigăte, plânsete, înjurături, de zăpăceală. Pe străzi, o îmbulzeală greoaie.

Lumea străină urla de însuflețire şi bătea cu flori pe oamenii care mergeau să moară cine ştie pe unde şi pentru ce.

David habar n-avea unde se duce. De-abia a doua zi, într-o gară de prin şesul Ungariei, au aflat că se vor bate cu sârbii.

De altminteri lui nici nu-i păsa cu cine are să se bată. Îi era totuna. Trebuie să-şi facă datoria, încolo ce-o vrea Dumnezeu.

Era atât de calm, parcă de când lumea numai războaie ar fi făcut. Amintindu-şi în treacăt de viața lui tihnită din Năsăud, i se părea că visează, că viața aceea n-a existat

aievea niciodată, cu toate că nu trecuse mai mult de zece zile de când primise telegrama cea grozavă. Parcă era alt om. Cel din Năsăud amorțise, făcând loc unui somnambul ce-şi zicea mereu, ca încurajare şi mângâiere:

— Îmi voi face datoria...

Nu îndrăznea, poate nici nu era în stare să-şi dea seama ce s-a petrecut în sufletul său. Nici prin gând nu i-a trecut ca să se întrebe ce-i datoria. S-a agățat de cuvântul acesta şi era mulțumit că într-însul a găsit un sprijin destul de puternic. Poate că, încercând să se dumirească, n-ar fi avut liniştea şi stăpânirea de sine. Poate că, dacă ar fi vrut să afle, i s-ar fi deschis o prăpastie şi s-ar fi înfricoşat atât de mult, încât l-ar fi cuprins tulburarea şi groaza. Poate că simțea toate acestea şi înadins înăbuşea din rădăcină orice gânduri chinuitoare.

Ceilalți ofițeri, cei care făcuseră politică şi vitejii acasă, acuma, apropiindu-se de câmpiile morții, deveneau din ce în ce mai nervoşi, galbeni la față şi răguşiți la glas. David, dimpotrivă, avea pe buze un zâmbet de o mulțumire stranie, parcă s-ar fi dus la o serbare frumoasă, hotărât să plătească înzecit costul biletului. Când batalionul a jurat din nou credință împăratului, în fața duşmanului, David a jurat din tot sufletul. Jurământul îi întărea credința în datoria mântuitoare.

Cele dintâi bubuituri de tunuri i-au cutremurat puțin inima, iar sâsâitul gloanțelor care-i alergau pe lângă urechi lau spăimântat. Mai ales însă când a văzut pe cel dintâi

flăcău din plutonul lui, alături de dânsul, căzând cu fața în jos, ca un sac de pământ, fără şapcă şi cu fața înroşită de sânge, i-a trecut prin creieri, scurt, ca o fulgerare:

— Datoria e moartea.

Şi s-a buimăcit.

Până atunci, cum-necum, uitase să-şi închipuie că războiul înseamnă moartea. Până atunci i se păruse ceva nelămurit, înfricoşător, dar fără să se gândească numaidecât la moarte sau poate gândindu-se la ceva mai rău ca moartea. Dar s-a lămurit repede. A înțeles şi s-a întărit mai mult. Gândul morții, îndată ce s-a ivit, nu l-a mai înfricoşat. Moartea-i pentru oameni. O aştepta deci cu seninătate, nepăsător, ca ceva trebuincios sau întâmplător. După ce a văzut primul mort şi apoi cu cât a văzut mai mult sânge a priceput că moartea alege şi că, oriunde ar fi omul, îl ajunge. În seara întâii lupte a numărat zâmbind şapte găuri de gloanțe în chipiu, în mânecile tunicii, în bufanții pantalonilor. Gloanțele au bâzâit împrejurul lui şapte ceasuri necurmat, dar au căutat pe alții, nu pe dânsul. Maiorul care rămăsese în marginea satului, cu vreo doi kilometri în urma liniei de moarte, ascuns în nişte mărăcini, a fost găsit rece, lovit în inimă de un glonte rătăcit, pe când el a scăpat fără nici o zgârietură în ploaia ucigătoarelor năpârci de oțel.

Ziua aceasta i-a dat siguranța. De aci încolo mergea prin focul cel mai năpraznic ca şi cum s-ar fi plimbat prin piața Năsăudului, într-o dimineață de vară, numai printre

porumbeii vicarului. Soldații prindeau încredere şi îndrăzneală văzându-l. Era o cochetare cu moartea, nevrută, firească, pe care ceilalți o numeau curaj sau eroism, dar care pentru dânsul era numai împlinirea datoriei. În curând i-a mers vestea.

Camarazii îl priveau cu puțină invidie, comandanții cu respect.

Au venit medalii şi cruci să-l răsplătească. El însă nu s-a bucurat şi nici nu le-a purtat. Zâmbea şi-şi zicea:

— Răsplată pentru datorie... Ridicol.

4

Dar zilele, săptămânile, lunile trec mereu şi războiul nu se mai sfârşeşte. O biruință mare nu foloseşte cât o picătură mică de iod pe rana unui ostaş. Şi biruințele atrag înfrângeri, şi înfrângerile, alte biruințe şi războiul ține.

David Pop, soldat viteaz şi iscusit, a căpătat, împreună cu o stea mai mult pe guler, şi o însărcinare mai de seamă: o secție de mitraliere. Războiul lung a făcut din civilii

neştiutori ostaşi de frunte. Şi din Serbia l-au trecut în Galiția, şi din Galiția iar în Serbia, şi pe urmă în Polonia. S-a bătut în mlaştinile Pripetului şi pe malurile Dvinei, iar în cele din urmă a ajuns în valea Isonzului, unde s-a statornicit.

Trecuse doi ani de când David Pop n-a prea cunoscut zile fără trosnituri de tunuri şi fără lătrat de mitraliere. Alții doreau pacea, casa şi familia, el nu mai dorea nimic. Se încăpățânase în datorie ca un smintit într-o idee fixă. Alții au găsit răgaz să se repeadă pe acasă, el n-a avut şi nici n-a căutat. Parcă-i era teamă că, de-ar ieşi o clipă din făgaş, şi-ar pierde deodată toată liniştea, s-ar reîntoarce în sufletul său cellalt. David Pop, cel tihnit de odinioară. Şi atunci cine ştie ce s-ar alege din năzuințele lui de-acuma.

Scria în fiecare săptămână, regulat, Elvirei. Îi trimitea sărutări ei şi lui Titi, şi speranțe că în curând se va sfârşi, va veni, vor fi iar fericiți şi tihniți. Primea mai puțin regulat scrisori de la nevastă-sa, cu lacrimi, cu dorinți, cutremurări de grijă şi rugăminți la Dumnezeu. Dar nici acestea nu-l scoteau din socoteala lui. Îi era dor de nevastă şi copil, un dor ciudat care nu-i abătea gândurile de la datorie. Întâi datoria, îşi zicea, şi pe urmă tihna, pacea, dragostea.

Nici în vis nu mai umbla pe-acasă. Visa asalturi crâncene, lupte furtunoase, obuze ce se spărgeau lângă el şi-l lăsau nevătămat, comenzi disperate, gemete sfâşietoare. Visa şi noaptea războiul pe care-l făcea ziua. Alții se visau mereu acasă şi, când se deşteptau, plângeau că visul n-a fost realitate.

5

Acuma viața i se scurgea într-o văgăună săpată adânc în stâncile Carsului, în dosul liniei de foc, la câțiva paşi. Avea un pat ticluit din scânduri verzi şi o saltea moale, luată dintr-un sat părăsit, şi lumină electrică adusă şi pusă înadins spre a le batjocori mizeria. Aici trăia acuma împreună cu un căpitan croat, un locotenent şi doi sublocotenenți unguri, care toată ziua înjurau şi oftau după pace. De când trecuse la mitraliere, David fusese strămutat într-un regiment, unde se simțea foarte stingher, fiindcă el vorbea prost ungureşte şi nu se prea înțelegea cu soldații care de altfel erau mai bătrâni, aveau copii acasă şi veşnic se văitau şi se jeluiau de oboseală şi de dor. Şi viața de-abia se urnea din loc aici, ca o apă mare căreia nu i se vede cursul.

În vizuina aceasta s-a pomenit, într-o bună zi, cu Alexe Candale, un prieten vechi de pe la Universitate, un om uscățel, cu ochii negri foarte vii şi pătrunzători, cu un glas tăios şi cald. David l-a îmbrățişat şi l-a sărutat. Îi asculta vorba ca o evanghelie. Erau luni de zile de când nu mai auzise un cuvânt românesc. Nu se sătura privindu-l şi auzindu-l. I se părea că truda războiului şi veşnica amenințare a morții i-au mai înăsprit înfățişarea, dar că sufletul i-a rămas poate şi mai aprins ca odinioară.

Erau singuri.

— Nu te-ai prea schimbat, Alexe, zise David cu o dojană zâmbitoare. Cum erai acum zece ani, eşti şi astăzi.

— Dar vremurile s-au schimbat cumplit, răspunse Candale repede, privindu-l drept în ochi, întrebător parcă.

David simțea în privirea prietenului o preocupare mare, o povară foarte grea ce-i apăsa inima, o îngrijorare însuflețită; dar nu înțelegea nimic. După o tăcere scurtă, Alexe urmă brusc, cu aceeaşi voce întrebătoare, sfredelitoare:

— De trei ori am fost rănit şi nu ştiu pentru ce!

— Eu nici măcar zgâriat n-am fost, şi se împlinesc doi ani de când mă bat neîncetat. Cu sârbii, cu ruşii, cu cazacii, cu italienii, cu toți m-am lovit, zise David cu puțină mândrie, ceea ce nu prea era în obiceiurile lui.

— Ne vărsăm sângele prin țări străine şi nu ştim pentru ce! rosti Candale cu glasul de adineaori. Apoi, fiindcă în ochii lui David văzu aceeaşi nedumerire încăpățânată, urmă pătimaş, din ce în ce mai aprins: Dar ce-avem noi cu sârbii? Ce-avem noi cu ruşii ori cu italienii? Ce-avem? Spune-mi tu, că eu degeaba mă întreb! Ce ne-au făcut şi ce le-am făcut? Şi cu toate acestea ne măcelărim de atâtea luni de zile. Tu habar n-ai ce s-au prăpădit din flăcăii noştri, cât sânge

românesc s-a vărsat! Au rămas satele pustii. Şi toate degeaba!

Înțelegi tu? Degeaba!... Ce va răsări din marea aceasta de sânge românesc, din pământurile îngrăşate cu cadavrele noastre? Crezi tu că vom avea noi vreo mulțumire? Crezi?...

E îngrozitor ce se petrece cu noi. Alții, cel puțin, ştiu că se sleiesc pentru ceva, alte neamuri. Dar noi?... De ce? De ce? David Pop îl asculta cu ochii mari, uluiți aproape. I se părea că în față i se deschide o prăpastie în care va trebui să se rostogolească în clipa când îşi va arunca ochii spre dânsa.

Simțea lămurit că începe să-l cuprindă o frică ciudată şi murmură grăbit, ca şi când s-ar fi agățat de o funie salvatoare:

— Datoria, Alexe!

Candale însă izbucni aspru, hotărât:

— Datoria?... Orice datorie are margini!

Un sublocotenent bătrân intră vesel, triumfător, aducând cu mândrie o veste de victorie cine ştie unde şi, după ce o împărtăşi celor doi prieteni, adăugă singur, melancolic:

— Toate acestea însă nu ne apropie de pace.

Nu mai putură vorbi şi Candale plecă în curând. David rămase încurcat, tulburat, cum n-a mai fost niciodată. Mereu simțea prăpastia amenințătoare în față, tot mai largă, mai chemătoare. Tocmai noaptea târziu, pe front, în dosul mitralierelor care măcăiau înfricoşător, în mijlocul ploii de oțel, tocmai atunci îşi mai veni în fire şi se pomeni deodată zicându-şi cu uşurare:

— Alexe e pornit rău... Aşa a fost totdeauna... Datoria!

Şi, privind cum un soldat schimba benzile de cartuşe, cum ochitorul corecta mereu maşina morții, căutând să străbată întunericul din față, de unde veneau stăruitoare obuzele ce se spărgeau pe cer cu lumini galbene, semănând gloanțe, văzând rachetele luminoase înălțându-se în văzduh şi uitându-se de-acolo minute întregi ca nişte ochi fără milă, aducători de moarte, David se gândea numai la Candale şi, cu cât se gândea acuma, cu atât se potolea. Alexe numai de boroboațe s-a ținut şi la Cluj, odinioară. Veşnic avea certuri, ba cu studenții unguri, ba cu profesorii, ba din pricina manifestațiilor. Voia triumful dreptății şi cine mai ştie câte altele. David însă nici atunci n-a priceput rostul vălmăşirilor.

Adică de ce ceartă, hărțuială? Ce folos? Parcă românii nu vor fi tot români, oricât s-ar căzni să-i oropsească? Poftească oricine să facă pe Vasilie Precup ori pe Toader Hârlău să nu mai umble în opinci şi să nu mai doinească! Vasăzică, toate ciorovăielile în privința aceasta sunt vorbe de

clacă. Şi la urma urmelor ce-au folosit frământările? Poate că mai rău au otrăvit sufletele, poate că...

În clipa aceea un obuz uriaş vâjâie ca o furtună în văzduh şi îndată se înfige numai la câțiva paşi de dânsul, acoperindu-l cu pământ împreună cu soldații de la mitralieră. Maşina îşi încetează brusc tăcăitul. Oamenii se dezgroapă tremurând, cu sudori de gheață. David îşi scutură nisipul din păr şi de pe haine, zicându-şi cu un oftat în care era şi mulțumire şi părere de rău:

— Asta da, asta-i realitatea... Celelalte-s visuri şi închipuiri.

6

A doua zi i-a ieşit din cap de tot tulburarea pricinuită de cuvintele lui Candale. Îşi urma viața ca mai înainte: mitralierele şi somnul şi mâncarea. Altminteri nimic nu-l interesa. Na mai citit iarăşi nici un ziar de când a început războiul.

Adică de ce să citească? Din jurnale să afle cum e războiul, el, care zilnic, în fiecare minut îi vede în față grozăvia şi simte de jur împrejur cum îl pândeşte moartea?

Camarazii veşnic discutau, veşnic făureau planuri de viitor, iar deseori se certau împărţind Europa sau aşezând rostul popoarelor după pace. David stătea în vremea aceasta întins în pat cu ochii la becul electric, fără vreun gând în minte, având doar senzaţia că ţeasta i-e cu desăvârşire goală, parcă războiul iar fi stors încetul cu încetul tot creierul.

Zilele se schimbau mereu neschimbate, nepăsătoare şi nenumărate. David cel puţin nici nu le mai ţinea seama. Ce folos? Ce-a fost ieri va fi şi mâine. Nimic mai bun, nimic mai rău. Îi plăcea să vegheze aşa, nemişcat, cu ochii deschişi fără să vază, cu urechile ascuţite fără să audă. Astfel barem îşi odihnea oasele şi-şi cruţa nervii pentru ceasurile datoriei.

Într-o seară, stând aşa pierdut, a băgat de seamă, fără să vrea, că tovarăşii lui sunt mai aprinşi ca de obicei, că vorbesc înfuriaţi şi, din când în când, aruncă spre dânsul priviri piezişe şi bănuitoare. Mai ales un locotenent secui, foarte mustăcios şi cu nasul vânăt, gesticula ca un disperat, sporovăia mereu nemţeşte şi se întrerupea brusc spre a înjura lung pe ungureşte. Atunci David a făcut ceea ce nu făcuse niciodată: a întrebat pe căpitanul croat ce s-a întâmplat. Doi sublocotenenţi au sărit fripţi:

— Ce s-a întâmplat? ţipară piţigăiat. D-ta nu ştii?... D-ta dormi, d-ta...

Căpitanul, mai potolit, îl lămuri:

— S-a întâmplat, amice, că românii d-tale ne-au sărit în spate...— Ca nişte bandiţi, ca nişte tâlhari! S-au repezit în

Ardeal, poate că în clipa asta sunt în satul meu, poate că ticăloşii acuma devastează casa mea părintească! răcni locotenentul secui cu o privire sălbatică.

Era tocmai o zi de marți. Toate relele numai în zile de marți îl năpustiseră. Marți!

David Pop se ridicase pe jumătate în pat şi acuma stătea cu ochii mari, largi, uimiți. Se făcuse o tăcere adâncă în vizuină, întretăiată doar de respirațiile furtunoase ale secuiului.

Toți se uitau la David întrebători, într-o aşteptare grea, ca şi când de o vorbă a lui ar atârna mersul lumii întregi şi soarta războiului. El îi privi pe rând, îşi făcu gura pungă, parc-ar fi vrut să zică ceva, clătină din cap în semn de nedumerire şi apoi se lăsă iar pe spate cu mâinile încrucişate sub ceafă.

Un sublocotenent nu se putu stăpâni şi zise celorlalți, pe ungureşte, încet, dar aşa încât să audă şi David:

— Pun rămăşag că-i pare bine... Zadarnic, are sânge de trădător!

David într-adevăr auzi, pricepu şi tot nu spuse nimic. El ştia că şi-a făcut datoria deplin şi nu se sinchisea de vorbele nimănui. În patruzeci şi nouă de lupte crâncene nu-şi pierduse niciodată sângele rece, salvase situația de multe

ori, drept care fusese de atâtea ori lăudat, decorat, îmbrăţişat.

Acuma să-şi piarză firea? Căpitanul însă, făcându-se a nu auzi vorbele sublocotenentului, curmă tăcerea întrebând fără înconjur:

— Tu ce zici, camarade? Glasul răsună ca o acuzare. David avu o tresărire. Parcă i se urca un nod greu în piept, gata-gata să-l sugrume.

Răspunse repede:

— Ce-mi pasă mie?... Eu ştiu că-mi fac datoria. Încolo, tune, fulgere...

Şi se întoarse încet, oftând, cu faţa spre peretele de stâncă, unde pe câteva cuie îi erau atârnate hainele şi armele, toată averea lui de azi.

Căuta să fie liniştit şi nu mai putea. Simţea că îi furnică ceva prin inimă, că în minte pornesc de-a valma gânduri stranii. Se silea să nu dea ascultare discuţiei camarazilor, cum a făcut totdeauna, şi nu izbutea. Auzea neîncetat, ca nişte stropi de plumb, ce i-ar fi picurat pe creieri:

— Ticăloşii... Trădătorii... Valahii... Transilvania...

Ura şi furia ofițerilor i se izbeau de timpane, îi pătrundeau în sânge, i se coborau în suflet şi i-l răscoleau cumplit. Se pomenea că pe buze i se grămădesc răspunsuri şi ocări, simțea că ocările îl chinuiesc.

— Trebuie să fiu liniştit. Ce-mi pasă mie? Ce am eu să mă amestec? îşi zicea mereu şi tot de atâtea ori se hotăra să nici nu se gândească la ceea ce se petrece împrejurul lui.

Dar liniştea îl ocolea acuma. Vorbele ofițerilor i se înfipseră adânc în urechi şi-i răsunară toată noaptea. Şi noaptea aceea a fost înfricoşătoare şi nesfârşită, cu toate că nici un bubuit de tun şi nici un foc de puşcă n-a cutremurat-o. Ceilalți dormeau duşi, sforăiau straşnic şi din când în când tresăreau sau strigau speriați prin somn. El însă n-a putut închide ochii nici un minut, deşi stătuse aproape douăzeci şi patru de ceasuri în mijlocul pârjolului şi era zdrobit de oboseală.

Acuma n-o mai simțea. Acuma capul îi vuia de gânduri, parcă toate cele înăbuşite în doi ani de zile s-ar fi năpustit deodată asupra lui să-l strivească sub povara lor.

Îşi aduse aminte de Elvira şi de Titi şi-l cuprinse un dor sălbatic. I se făcu în inimă un gol mare, mistuitor şi dureros, iar ochii i se umeziră.

— Doi ani! Doi ani! murmură dânsul înduioşat. Apoi îndată îi năvăliră în minte iarăşi vorbele ofițerilor, ocările şi amenințările. Şi pe urmă brusc i se aprinse în gând întrebarea lui Candale, ca o făclie puternică: „De ce să ne

vărsăm noi sângele?" Şi drept răspuns se îmbulzea vorba căpitanului, de mai multe ori, obsedantă:

— Românii ne-au sărit în spate...

Niciodată cuvântul acesta „românii" nu i-a sunat în urechi mai ademenitor ca acuma. Îl repeta mereu în gând, îl rosteau în neştire şi buzele lui, fără glas, când duios, când aspru, când dulce, şi simțea ca o mângâiere de mamă rostind:

— Românii... Românii... Românii...

Şi deodată se pomeni închipuindu-şi ce-ar fi dacă în Năsăud solgăbirăul (*funcționar în fosta administrație austro-ungară, pretor, subprefect*) ar fi român, şi silvicultorul, şi judecătorul, şi jandarmii, şi în Bistrița iarăşi numai români la tribunal, la primărie, la şcoli, până şi fişpanul (*prefect la unguri*) să fie român. Şi, pretutindeni, în toată Transilvania, numai români. Ce-ar fi? Gândul îl bucură ca pe un copil şi adăugă zâmbind în sine: „Chiar şi honvezii să fie sub comandă românească." Se opri brusc, parcă s-ar fi speriat că-l bat asemenea gânduri.

„Nu se poate!... Auzi, ce copilării!... Copilării!... Prea ar fi..." Murmură de câteva ori „copilării", dar în curând iar se surprinse zicându-şi: „Românii au intrat în Ardeal... Poate că au ajuns şi pe la noi... Poate că acuma solgăbirăul e român în Năsăud..." Vedea cu sufletul toată harta Transilvaniei, încercuită de Carpații sălbatici, cu oştiri multe, coloane nesfârşit de lungi repezindu-se vijelios prin

trecătorile strâmte şi întortocheate, intrând prin sate unde femeile şi copiii se uitau cu uimire din porți, înaintând fără zăbavă prin Alba Iulia, prin Cluj, prin Sibiu, spre Tisa, irezistibile, cine ştie până unde? Deodată însă îi bâzâiră în urechi ocările secuiului, vedenia pieri şi în schimb începu să se gândească ce lupte grele trebuie să fie acolo cu duşmanul care a năvălit în țară. Un fior de ruşine îi trecu prin tot corpul, dându-şi seama că s-a bucurat o clipă de pătrunderea oştirilor duşmane pe pământul patriei. Dar iarăşi îndată, instinctiv, murmură trist şi îngrijorat:

— Duşman... duşman...

Îl durea în suflet cuvântul. Mai simțise el o dată durerea aceasta o clipă, cu vreun an în urmă, în Galiția. Un val de ruşi ajunsese până la piedicile de sârmă ghimpată în fața tranşeei lui. Câțiva începuseră să taie sârmele cu foarfece grele, când David porunci să latre mitralierele. Două minute a ținut toată afacerea. Ruşii se rostogoliseră pe rând, doborâți parcă de o coasă uriaşă, nevăzută. Puțini se întoarseră năuciți şi o luaseră la fugă înapoi, urlând ca nişte fiare căzute în capcană. Măcăitul maşinii îi urmărea necruțătoare, îi izbea din spate, îi prăvălea la pământ. În apropiere, încurcați printre sârmele încâlcite, cu trupurile însângerate de gloanțe şi sfâşiate de ghimpi de oțel, zeci de vrăjmaşi se văitau, înjurau, gemeau. Printre glasurile de suferință şi de spaimă, David a auzit o jeluire:

— Mamă, mamă!... Sufletul meu, mamă!

Pe-atunci David avea sub dânsul flăcăi de pe Someş. Unul dintr-aceştia zise mirat şi plin de milă:

— Auziți?... Muscalul se vaită pe româneşte...

David n-a spus o vorbă, a tresărit scurt, simțind o săgeată în inimă, s-a gândit o clipă că trebuie să fie vreun basarabean, dar s-a recules repede, zicându-şi: „Fie ce-o fi, dacă-i muscal e duşman!" Acuma însă îşi amintea îngrozit gemetele acelea, le auzea limpede, jalnice, pătrunzătoare, amestecându-se cu altele care-i sfâşiau sufletul. Bâlbâi cutremurându-se:

— E îngrozitor să se ucidă frate pe frate!

Şi tot atunci i se înghesui în minte întrebarea:

— Ce-aş face eu să fiu acolo, în fața lor, cu mitralierele mele? Inima i se strânse ca într-un cleşte înroşit. În loc de răspuns însă îşi zise iar, mai prăpădit:

— E cumplit... Frate cu frate... Bine că nu sunt acolo. Îşi făcu cruce şi murmură uşurat puțin:

— Bine că nu sunt acolo... Ar fi cumplit... Aici ştiu că-mi fac datoria şi nu-mi mai pasă de nimic.

Aţipi spre ziuă şi se visă în Transilvania, prin Năsăud, cu Titi în braţe, sărutând pe Elvira, apoi deodată în faţa unei companii româneşti, cu mitralierele lui, nehotărât, îndurerat, gândindu-se zdrobit de groază: „Ce să fac? Ce să fac?”...

7

Se deşteptă asudat, obosit, uluit. Porni să-şi facă slujba ca până acuma, cu sânge rece, dar i se păru că tovarăşii lui, deşi nu mai vorbeau nimic de războiul cel nou, îl urmăreau mereu cu ochii bănuitori. El însuşi se simţea oarecum vinovat şi de-abia mai îndrăznea să le înfrunte privirile. Se temea că i se citesc pe faţă gândurile care l-au torturat azi noapte.

Îl înfuriau acuma gândurile acelea, fiindcă îl urmăreau întruna şi-i răscoleau liniştea care-i dăduse puterea doi ani de zile să-şi facă datoria pretutindeni, care-l scăpase de toate grijile şi dorinţele.

„Îmi voi îndeplini datoria până la capăt!... Datoria!... Datoria!...” îşi repeta necăjit şi stăruitor căutând să-şi recâştige astfel echilibrul. Dar simţea cu mirare şi spaimă că cuvântul acesta nu mai e în stare să-i potolească nici creierii, nici sufletul, că acuma îndată se ridică, mai

otrăvitoare întrebarea: „Care datorie?” şi că la aceasta nu mai găseşte nici un răspuns mulțumitor.

S-a bucurat când, după amiazi, i s-a dat o însărcinare mai primejdioasă. Poate va avea norocul să-l izbească şi pe el un glonte, să se sfârşească brusc toate gândurile şi temerile.

Tot moartea e cel mai bun leac pentru orice durere. Niciodată nu intrase în luptă cu dorința, sau măcar cu gândul dea muri. Azi însă moartea i se părea o binefacere. De ce să se chinuiască, să tremure mereu că-l vor trimite şi pe dânsul „acolo”? Dar moartea nu-l voia. Îi muriră aproape toți oamenii de la mitraliere, fu silit în cele din urmă să se aşeze el la ochitor şi, totuşi, nici o fărâmă de oțel nu se apropia de dânsul.

Parcă înadins îl ocoleau gloanțele. Unde se ducea el, nu mai şuierau cu atâta înverşunare.

Zdruncinarea luptei însă tot îi mai mulcomi gândurile.

Dormi buştean, iar când se sculă, îşi zise triumfător:

— Dacă-ți faci datoria, nici dracul nu te atinge!

Se linişti într-adevăr. Doar că acuma aştepta cu nerăbdare comunicatele de război şi că în comunicat se

pomenea căutând întâi şi întâi „frontul românesc” şi citind rândurile acelea veşnic cu o strângere de inimă.

8

Peste zece zile apoi veni un ordin urgent: regimentul se va învagona imediat şi va fi transportat pe teatrul de război din Transilvania. David nu avusese vreme nici măcar să-şi dea bine seama ce s-a întâmplat. S-a pomenit într-un vagon, împreună cu o mulțime de ofițeri, între care şi Alexe Candale, care-l pironea mereu cu ochii întrebători, înfierbântați. Dar n-au putut schimba nici o vorbă până tocmai a doua zi, într-o stație mică, unde trenul poposea vreo două ceasuri.

Candale l-a întrebat repede, înăbuşit:

— Ei, ce faci? David aşteptase întrebarea, care totuşi îl ului cumplit.

Răspunse tot printr-o întrebare:

— Dar tu?

— Eu voi trece la ai noştri îndată ce voi putea. În orice caz ştiu că n-am să trag nici un singur foc de puşcă... Mai bine să mă omoare ei pe mine, decât să lovesc eu pe vreunul dintr-înşii... Nu? David nu răspunse. Nu-i veni în minte la repezeală nici un răspuns. De-abia pe urmă zise cu sfială, aproape tremurând de emoție:

— Dar datoria... Dar jurământul? Candale n-avu vreme să spună nimic. Din fața lui se vedea însă un dispreț ciudat pentru vorbele lui David. Simțiră că ceilalți ofițeri îi priveau şi că în privirile lor era o bănuială.

Trebui să se despartă.

Uruitul roatelor de oțel, zgomotul monoton al trenului în mişcare îi închideau ochii. Stătea nemişcat, aproape zgribulit, într-un colț, pe canapea, şi mintea îi fierbea. În compartiment ofițerii nu-l mai luau în seamă, vorbeau, râdeau, fumau şi doreau strivirea „valahilor". Din toate sporovăielile David n-auzea decât "strivirea valahilor" şi cuvintele acestea îl revoltau atât de mult, că-i trebuiau sforțări uriaşe să se stăpânească, să nu izbucnească." Ce mă mai necăjesc zadarnic?" îşi zicea mereu, căutând să se potolească. „De ce?... Datoria-i datorie." Nu izbutea şi-şi muşca buzele şi încerca iarăşi vorbe mulcomitoare: „De ce adică mă prăpădesc cu firea? De ce mă chinuiesc? Eu sunt de vină că trebuie să mă duc «acolo »?... Eu n-am vrut... Nu vreau... Mi-e groază... Dar trebuie să-mi fac datoria! Trebuie, trebuie!" Se agață de vorba aceasta şi bombăni zăpăcit, torturat, ca un cântec de jale, fără de încetare, cine ştie câte ceasuri:

— Trebuie! Trebuie! Trebuie!

9

La Arad trupele fură debarcate şi trimise într-un lagăr, afară din oraş, unde mai poposea un regiment, sosit cine ştie din ce parte a Rusiei.

David nu mai avea stare. Cu cât se apropia de front, cu atât inima îi zvâcnea mai strânsă, cu atât în creieri i se îngrămădeau gânduri şi vorbe care-l ardeau. Se plimba acum, cu capul în pământ, printre corturile ridicate în grabă, printre soldaţii obosiţi care mâncau, cântau, înjurau. Parcă în toată lumea aceasta numai el ar fi fost chinuit de teama frontului, de ziua de mâine, de întâlnirea cu „ei”. Ceva îl mâna neîncetat undeva, oriunde, numai să nu-l podidească deodată un plâns cumplit, să se facă de batjocura oamenilor, el, care mersese veşnic cu fruntea sus, în cele mai furioase ploi de foc.

Rătăcind prin cuprinsul lagărului, se pomeni deodată în faţa unui ofiţer ras de mustăţi, cu ochii mici, cu un nas subţire, cu bărbia ascuţită. Se opri fără să vrea. Faţa aceasta parcă-i era cunoscută. Ofiţerul trebuie să fi avut aceeaşi impresie, căci, după o clipă de ezitare, se repezi la David cu mâinile întinse, strigând cu o bucurie sinceră:

— David Pop!

— Întocmai, răspunse David strângându-i amândouă mâinile. Era mai să nu te recunosc, fără barbă şi fără mustăți.

— Le-am sacrificat pe altarul patriei de frica lighioanelor, zise ofițerul luându-l de braț şi apoi urmând cu mirare: Dar bine, dragă, tu, tu, ofițer? Ce-ai pățit?... Eu credeam că trândăveşti la Năsăud şi acuma faci parte din comisiunea care iese cu prapori şi icoane să întâmpine pe dorobanții români... Ei, ce zici?... În frumoasă încurcătură ne-au aruncat întâmplările acestea şi pe noi, cei care suntem la datorie.

Era un prieten bun al lui David, avocat din Bistrița, Emil Oprişor. David îl ştia „şovinist turbat", cum le zicea dânsul odinioară celor ce nu se astâmpărau. A fost chiar închis o lună în temnița de la Seghedin pentru că a îndemnat pe țăranii din Vărarea, care erau în proces cu saşii din Pinteneasa, să nu se dea bătuți şi pentru că, în urma ațâțărilor lui, vărărenii au împuşcat vreo câțiva boi de-a saşilor pe pământurile împricinate.

Veselia prietenului însă îl tulbura. Cum poate fi atât de vesel când pleacă „acolo"?... Sau poate că Oprişor s-a hotărât, ştie ce va face?... Nu se putu opri şi-l întrebă îndată, scurt, cu mult înțeles şi puțină răguşeală în glas:

— Tu ce zici? Aştepta răspunsul cu inima ghemuită.

Emil Oprişor răspunse însă fără şovăire, repede, cu o nepăsare uimitoare:

— Ce zic, dragul meu?... Zic că trebuie să ne facem datoria.

Iată!... Există oare altă posibilitate? Eu nu văd. Doar s-o ştergi la duşman... (David tresări auzindu-l cu câtă răceală rosteşte cuvântul „duşman".) Alta însă nu se poate. Întâi fiindcă ai jurat şi eşti obligat să-ţi ţii jurământul. Eu nu admit trădarea nici subt pretext că o faci pentru ţară sau pentru neam. Trădătorul e un ticălos, orişice motive l-ar îndemna la trădare. Mai ales că motivele totdeauna, înţelegi, totdeauna sunt interesate într-un fel sau altul şi izvorâte din egoisme laşe. Pe urmă chiar presupunând că ai vrea să treci la duşman, întrebarea e: poţi? Eu cred că nu. Fii sigur că pe noi ne supraveghează mii de ochi. O mişcare suspectă, şi te trezeşti cu glontele în spate sau, în cazul cel mai rău, cu ştreangul. Şi apoi, la urma urmelor, duşmanu-i duşman. Dacă trage el în tine, tu să nu tragi? David nu se putu stăpâni. Îl întrerupse cu atâta mirare în voce, încât Oprişor se zăpăci o clipă:

— Tu?... Tu?

— Dragul meu, reluă Oprişor cu o uşoară şovăire, înainte de toate să ne înţelegem că războiul e război, vasăzică ceva extrem de tragic, tot ce cunoaşte lumea mai tragic. Ce poate fi mai cumplit decât să ucizi pe cineva care nu ţi-a făcut niciodată vreun rău, pe un biet necunoscut din cine ştie ce ţară depărtată, care poate să fie cel mai

cumsecade om de pe suprafața pământului? Dar, de vreme ce războiul există, poți tu, simplu candidat la moarte eroică, vorba ceea, să mergi împotriva curentului, să te pui de-a curmezişul nebuniei generale?... Slavă Domnului, mai român ca mine nu cred să fi fost mulți. Am suferit, ştii bine, pentru sentimentele mele neprecupețite. Mi-ar fi drag şi poate că sufletul meu doreşte chiar izbânda duşmanului, doreşte în adâncul său ca Ardealul să fie românesc, cum se cuvine, deşi, să-ți spun sincer, nu prea cred. Totuşi, în situația în care ne aflăm, noi nu putem decât să ne facem datoria până la moarte. De altfel eu, îți mărturisesc, aş prefera să cad de gloanțe româneşti, decât de ruseşti. Murind aşa, voi avea impresia că mor, măcar în sens negativ, pentru triumful românilor.

— Ce lesne se găsesc toate argumentele! murmură David îndurerat.

Tăcură amândoi câteva clipe fără să se privească. Simțeau amândoi că-i desparte un zid şi că nu se vor putea înțelege.

Vorbiră pe urmă de altele, îşi schimbară impresiile celor doi ani de lupte, amănunte simple despre fluturarea aripilor morții. Vorbind, încercau amândoi să zâmbească, să pară veseli, dar nici unul nu izbutea. Inima lui David era cuprinsă de un frig mare, încât se minuna că nu-i dârdâie dinții.

Apoi se despărțiră ca doi străini. Îşi dădură mâna, îşi urară noroc, iar David îi zise la revedere pe nemțeşte, ca şi

când ar fi vorbit cu oricare din camarazii ceilalți, cei de care sufletul său nu era legat prin nici o fibră. Rămase pe loc şi se uită lung în urma lui Oprişor, care mergea cu capul sus, legănându-şi puțin corpul şi tăind aerul cu o cravaşă moale, foarte liniştit şi nepăsător. Privindu-l, David se pomeni că-l invidiază.

"Iată un om fericit care ştie ce are să facă!" se gândi dânsul, trecându-i prin creieri, ca o fulgerare năprasnică, toate frământările şi chinurile care pe dânsul îl făceau să nu ştie ce are de făcut.

Când Oprişor dispăru după corturi, David se întoarse mai abătut. Mâncă, se culcă şi se zvârcoli toată noaptea. Gândindu-se la vorbele reci ale lui Oprişor, îşi aminti cuvintele lui Candale şi mai ales privirea lui fierbinte, hotărâtă. Îl usturau creierii şovăind între amândoi. Dacă ei ar fi vorbit la fel, poate că s-ar fi hotărât şi dânsul. Astfel însă vedea că argumentele tăioase ale lui Oprişor sunt tot atât de uluitoare ca şi văpaia din ochii lui Candale, pe când sufletul lui nu e în stare decât să se revolte, să sufere şi să geamă.

În cele din urmă nu mai putu. O oboseală mare îl doborî.

Adormi murmurând:

— Mâine!

Cu amânarea aceasta se mai potoli şi zilele următoare.

Îşi dădu seama că toate planurile şi hotărârile ar fi zadarnice.

Să vedem ce va aduce ziua de mâine! Atunci când îi va vedea, atunci... Cine ştie? Împrejurările fac să se prăbuşească hotărârile cele mai oţelite. Darmite nehotărârea şi ezitările lui? De ce să-şi închipuiască cum că va face aşa, când poate va trebui să facă altfel?

10

Începu să se roage în fiecare seară, zgârcit în patul ce se nimerea să-l aibă, cu faţa veşnic spre perete, în vreme ce camarazii lui jucau cărţi, beau, fumau şi urlau înjurături sclivisite.

Simţea o nevoie mare să se prostearnă, să se umilească, să ceară un ajutor supraomenesc. Numai Dumnezeu ar fi putut să-i mai dăruiască o mângâiere adevărată, un leac alinător.

În fiecare seară repeta cu deznădejde, fierbinte, ca un copil bătut de o mamă vitregă:

— Tatăl nostru care eşti în ceruri...

Şi adormea acum veşnic cu Dumnezeu pe buze.

11

După câteva zile de aşteptare înfrigurată, porniră. Se spunea că merg spre Făgăraş. Mai cu trenul, mai pe jos, înmarşuri grele, grăbite, istovitoare.

A doua zi spre seară, trecură Oltul şi poposiră într-un sat aproape pustiu, cu casele mici, posomorâte. Doar câteva femei şi moşnegi se ascundeau prin dosul porților de nuiele, cei ce n-au putut sau n-au avut inimă să fugă. Îi zicea Porumbacu.

Se ştia că o puternică coloană românească se îndreaptă într-acolo în mare grabă. Mâine în zorii zilei poate se va întâmpla ciocnirea. Mâine!... Trupele avură un repaos de câteva ore, ca mai pe urmă să poată începe mai odihnite să-şi croiască şanțurile de apărare.

David era mort de oboseală, cum nu fusese niciodată. Se trânti într-o casă părăsită şi adormi buştean. Nu-i trebui nici mâncare, nici băutură. Somnul singur mai putea să-i dea alinarea de care avea nevoie spre a nu fi silit să se gândească la nimic.

Când îl sculă ordonanța, era întuneric beznă. Se frecă la ochi, se întinse şi-şi pocni oasele. Miezul nopții. Somnul nu se îndura să-l părăsească. Nici nu auzi când soldatul îi spuse că i-a venit o scrisoare, se bucură însă ca o mireasă, văzând-o.

Se învioră dintr-o dată. Îşi aruncă ochii la scris, în lumina jigărită a unui opaiț. Era de la Elvira. O citi zâmbind mereu şi cu ochii scăldați în lacrimi de înduioşare. Nevasta îi scria numai nimicuri, dar acelea i se păreau mai scumpe acuma ca toate comorile lumii. Îi spunea că Titi vorbeşte mereu de tata, că s-a făcut mare şi cuminte, că se joacă numai de-a războiul. Îi spunea că e cam supărată fiindcă de-abia mai găseşte lucrători, că toți bărbații s-au dus la război, arde-lar focul de război; că s-au scumpit toate de nu mai e de trăit. Şi-i mai spunea că mai toți funcționarii au fugit la Cluj, iar unii chiar la Budapesta, încât au rămas numai românii, care însă trăiesc cu frica-n spate, căci cine ştie ce-o fi dacă vor începe să se bată şi pe-acolo şi să tragă cu tunurile, să prăpădească tot ce le-a mai rămas bieților oameni...

“Aha, vasăzică e scrisă după...” — îşi zise David începând să citească a doua oară, oprindu-se acuma la fiece cuvânt, căutând printre rânduri ceea ce nu era în rânduri.

Îndoi frumos scrisoarea şi o puse în buzunar, deasupra inimii; şi parcă bucata de hârtie îi încălzea sufletul.

"De-ar şti ea, săraca, prin ce trec eu acuma", se gândi apoi, pregătindu-se. "De-ar şti!" Porni mai liniştit din casă. Ieşind se lovi cu capul de pragul de sus. Începu să înjure, dar se întrerupse repede: "De bună seamă numai rău îmi prevesteşte... Doamne-ajută!" Sufla un vânt aspru, tomnatic, sub cerul cenuşiu, fără stele. În toate casele se simţea o fierbere ca într-un muşuroi în care un poznaş a izbit cu piciorul: porunci, şoapte, ţipete scurte, zăngănituri grele. Se urnea oastea. Căsuţele păreau nişte mormane de groază în bezna nopţii, iar pomii desfrunziţi de-a binelea fâşiau, plângeau, se legănau în bătaia vântului.

Pe o muchie de deal, pleşuvă, la câteva sute de paşi depărtare de sat, tranşeele erau croite. Acum aveau să le potrivească, să le adâncească, să le înţepenească. Lucrul începu fără zăbavă. Felinarele slabe licăreau ca nişte semne fantastice în şanţurile întortocheate, în vreme ce sapele, hârleţele vâjâiau şi loveau surd pământul adormit, care suferea nepăsător să fie crestat şi scormonit.

Munca tăcută, aspră, asudată ţinu până-n zorii zilei.

David, împotriva obiceiurilor sale, nici nu se sinchisea ce-i făceau oamenii. Şedea greoi pe un hat, cu coatele pe genunchi, sfredelind din ochi întunericul care îndolia toată împrejurimea. Dorul de-acasă i se furişa în inimă pe nesimţite.

Începu să-şi amintească amănunte din viaţa lui tihnită de odinioară. Şi fiecare amintire îi aprindea mai mult sufletul.

Viaţa aceea i se părea acuma atât de dulce, o râvnea cu atâta patimă, încât toată fiinţa şi-o simţea îndurerată. Se plimba cu gândurile prin Năsăud, îmbrăţişa pe toţi oamenii care treceau podul Vicarului, zâmbea la dânşii cu o dragoste frăţească. Chiar şi ovreii, pe care nu-i putuse suferi niciodată, acuma îi apăreau drăguţi, fiindcă erau de-acasă. Dar Elvira, cu surâsul ei supus, cu ochii ei calzi, îngăduitori, veşnic blândă, silitoare! Dar Titi cu graiul lui drăgălaş, cu gingăşiile lui fermecătoare!

Câte-o înjurătură ungurească îi întrerupe din când în când reveria, îi aduce aminte cât e de departe de dorurile ce-l frământă pe dânsul. Sau câte-un răbufnit de târnăcop, sinistru, parc-ar fi săpat la morminte.

Se mira cum nu şi-a dat seama atâta vreme în ce vălmăşag mohorât trăieşte. Sânge, moarte, schije de obuze, sâsâit de gloanţe, trosnete, explozii, murdărie, sudoare... ce viaţă! Şi el a trăit-o doi ani încheiaţi fără să se gândească o clipă la viaţa cealaltă, cea adevărată, fără s-o dorească măcar!

Şi apoi în clipele următoare îi părea rău că nu i-a fost dat să rămână până la sfârşit aşa cum începuse. Nepăsarea, răceala, nesimţirea aceea erau atât de mulţumitoare! Cum şi de unde le-a luat? Şi mai ales cum şi de ce le-a pierdut? Nici acuma nu-şi dădea bine seama, sau nu voia. O vorbă ca

oricare alta, fără să se fi silit barem a-i pătrunde înțelesul bine, a fost în stare să-l facă să uite tot şi toate doi ani de zile. Şi acuma o simțire nedesluşită, trezită în sufletul lui deodată, nechemată, oropsită chiar şi împotriva căreia s-a zbătut din răsputeri, îi tulbură sufletul, îi chinuieşte şi în acelaşi timp îi îndulceşte viața. Zadarnic se mai trudeşte să aleagă, să hotărască. Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvântul “datorie”. Simte că a devenit o vorbă goală, fără puterea de a-l mai supune orbeşte, dar totuşi destul de puternică încă pentru a-l împiedica să i se împotrivească. Sufletul lui înfierbântat, torturat de-o dragoste fără margini, nu găseşte în mintea lui un sprijin de ajuns de solid care să-i dezlege mâinile şi să-i împace temerile.

Zorile coborau din cer gingaşe, mântuind lumea de încălecarea întunericului. Încetul cu încetul împrejurimile se dezveliră. O geană de soare se ivi de după un deal îndepărtat, poleind uşor pământurile îmbrumate.

David nu se mai sătura privind acuma locurile acestea.

Parcă în viața lui n-ar fi văzut o privelişte mai frumoasă.

Poate numai hotarele Năsăudului, cu pământurile lui, cu porumbiştile, livezile şi zăvoiul lui l-ar fi bucurat într-atâta.

Toate-i păreau ca-n poveşti şi-i erau atât de dragi, încât îi venea să le îmbrățişeze. Coasta gălbuie ce se cobora lin până înspre un sat necăjit, ascuns pe malurile unei gârle,

şoseaua ce se ţinea mereu de pulpana gârlei, şi pădurea mohorâtă ce urca repede dincolo cât vedeai cu ochii.

"De ce m-oi fi bucurând aşa ca un nerod?" îşi zise mirându-se singur. "Parcă n-aş mai fi văzut destule râpe şi sate şi..." Dar apoi îndată se răzgândi: "Iată-mă iar în Ardeal" şi, gândindu-se, simţea cum i se umflă inima şi mai tare, cum priveliştea se înfrumuseţează parcă şi mai mult.

În clipa când soarele de-abia răsărit se ascunse iarăşi în pânzişul posomorât de nori ce închidea văzduhul, din spate porni brusc un bubuit înăbuşit, greu, urmat de un vâjâit care se îndepărta cu iuţeala fulgerului. David tresări, speriat.

"Uite cum îmi bate inima!" îşi zise zâmbind. "Parc-ar fi primul bubuit de tun, acum doi ani... E de-al nostru!" adăugă apoi căutând să ghicească direcţia obuzului.

Dar nu văzu nimic şi se necăji puţin.

Bubuiturile se înteţiră apoi, topindu-se într-o uruială profundă şi ameninţătoare. La bubuiturile pe care dânsul le cunoştea bine după sunet, răspunseră curând altele, surde, scurte, răguşite.

"Au început şi de-acolo..." La dreapta şi la stânga, de departe, auziră mai pe urmă focuri dese de puşcă şi ticăitul mitralierelor. Îl dureau ochii uitându-se, cercetând, doar-

doar va descoperi ceva. Dar zgomotul continuă ceasuri întregi, când mai viu, când mai domolit, fără să vază nimic.

— Unde-s? Unde-s? murmură David mereu cu inima strânsă şi cu broboane de sudori fierbinți pe frunte.

De-abia spre amiazi zări dincolo de satul din vale un uriaş vierme verzui târându-se pe şosea, deasupra căruia se îngrămădi îndată o ploaie de nouraşi albi, albi şi şrapnele.

Aceasta însă n-a ținut mai mult de două-trei minute.

Viermele dispăru grabnic în pădure.

— Sunt ei! şopti David încremenit. De-acu începe...

Văzu apoi obuzele dese răbufnind printre copaci în locul unde coloana a intrat în desiş. Pe urmă tunurile tăcură puțin.

În sfârşit, când prin pădure s-au zărit oameni şi căruțe, focul a reînceput şi nici n-a mai încetat până seara târziu. În fața tranşeelor lui sau măcar prin apropiere nu se arătase însă nimic. Mitraliera lui nici nu deschisese gura toată ziua.

Soldații şedeau pitiți în şanțuri, spuneau glume grosolane, numărau bubuiturile şi păduchii, sau scriau acasă cărți poştale, pe genunchi, gânditori. Apoi, cu cât

întunericul se îngroşă, cu atât zgomotele luptei se potoliră, până ce nu se mai auziră decât focuri de armă singuratice, speriate, ca ultimele spasmuri ale unui muribund.

O curiozitate arzătoare îl rodea pe David acuma: “Ce s-o fi întâmplat? Unde s-au bătut? S-a sfârşit oare? Şi... care au biruit?” Îi tremura inima.

12

Într-o casă de câmp, din dosul frontului, se improvizase o popotă unde ofițerii veneau pe rând de pe linie, mâncau la repezeală şi se întorceau în tranşee.

David se aşezase la o masă, alături de un căpitan necunoscut.

Mâncau amândoi fără să schimbe o vorbă.

Dar David nu se putu stăpâni, până nu întrebă, cu ochii mari, aprinşi:

— Unde s-au luptat?

— La flancuri, camarade... I-am respins sângeros.

David tresări. Totuşi mai întrebă:

— D-ta ai fost în foc?

— Fireşte... Batalionul meu a susţinut presiunea cea mai mare... Grea luptă, dragul meu. Până la baionetă... Am avut şi noi pierderi serioase, dar duşmanul a fost zdrobit de tot.

Numai de bietul Oprişor îmi pare rău.

David se repezi ca un nebun la căpitan:

— Emil Oprişor e în batalionul d-tale?... Ce-i cu el?... Cea făcut?

— A căzut în mâna inamicului împreună cu două plutoane.

Era flancgardă. A fost înconjurat brusc şi n-a avut încotro, a trebuit să se predea... Mare pierdere, spun drept.

Mai bine pierdeam o companie întreagă decât să-l fi pierdut pe dânsul. Ofițer excelent, veşnic vesel, îndrăzneț, inteligent...

Păcat de el! Căpitanul plecă îndată cu şapca pe ceafă, cu o ţigară de foi între dinţi, bombănind mulţumit şi sătul.

David rămase zăpăcit. Pățania lui Oprişor îl puse pe gânduri.

“Uite omul cu noroc. Aici e regretat, dincolo trebuie să fie felicitat. Ce nu face soarta când vrea!...” Îl invidia, parc-ar fi câştigat la loterie.

Tocmai când se sculă să plece, intră un locotenent care, recunoscându-l, îl apostrofă:

— Ştii... Candale a murit.

— Nu se poate!

— A murit. Un glonte i-a găurit fruntea. Moarte instantanee.

Dar s-a luptat admirabil. Îmbărbăta soldaţii, glumea, n-avea astâmpăr, în sfârşit superb... Tot regimentul îl regretă.

Şi mai cu seamă ofiţerii care îşi reproşează pentru că îl bănuiseră că nu va lupta împotriva românilor. Ce vrei? Probabil că tot aşa eşti bănuit şi d-ta. Situaţia d-voastră e foarte delicată, evident, o înţelegem cu toţii, de aceea şi bănuielile sunt oarecum îndreptăţite, nu? David ieşi repede

fără să răspundă ceva. Era furios şi revoltat, şi mergând pe şosea, înspre poziția lui, dădea din mâini şi bombănea ca un apucat.

Nedreptatea soartei îl scosese din fire.

— Vasăzică, Oprişor vrea şi e hotărât să lupte, dar scapă teafăr şi e privit bine aici, precum va fi bine primit dincolo.

În schimb Candale, care şi-ar fi tăiat mai bine mâna decât să tragă un singur foc, moare de glontele frățesc... Bine, dar nedreptatea aceasta e îngrozitoare. E înspăimântătoare!

Atunci, ce mă fac eu?... Ce mi-e scris mie?

13

Soldații săpau mereu la tranşee, le mai dregeau, le înfrumusețau. Rețeaua de sârmă ghimpată, în licărirea albă a câtorva stele, părea uneori o panglică de flori de gheață.

Câte-o împuşcătură, ca un hămăit de câine răguşit, se auzea ici-colo, iar în răstimpuri se înălțau în văzduh rachete orbitoare care se spărgeau deasupra satului din vale, îl luminau vreo două minute şi apoi piereau lăsând în urmă un întuneric des ca zăbranicul.

David s-a trântit jos, înfăşurat într-o foaie de cort, şi-a pus sub cap o raniță şi a adormit. Ce să-şi mai chinuiască creierii cu gânduri, când soarta e atât de vicleană? Îi părea rău că s-a frământat degeaba atâtea nopți şi zile. De-acuma nu se mai sinchisea. Ce-o fi, să se întâmple!

Se trezi în bubuit de tunuri. Întunericul nu se limpezise încă. Se uită la ceas: de-abia trei după miezul nopții.

— Devreme ați mai început-o, arde-v-ar focul! mormăi dânsul întinzându-şi lenea în oase.

Ascultă un răstimp vâjâiturile obuzelor. Cunoştea prea bine glasul tunurilor şi înțelese îndată că ceea ce se petrece acuma nu-l priveşte. Se măsurau artileriile. Încet, încet somnul îl birui iar.

Când se trezi a doua oară, trosneau şi puştile. Rar, nesigur, parcă şi ele de-abia s-ar fi deşteptat din somn. Era ziuă, dar soarele nu se vedea din nişte nori negri furioşi ce se frământau şi amenințau. În creştetul cerului vânăt însă câteva raze luminoase prevesteau o zi de toamnă frumoasă.

“Ce-i atâta somn pe mine?” se întrebă David, cotorosindu-se repede din culcuş şi ridicându-se ca să vază ce se petrece primprejur.

Se simțea acuma uşurat şi dornic de muncă. De când nu mai simțise el liniştea aceasta rece, hotărâtă, biruitoare! Singur se mira şi se bucura. Parcă somnul i-ar fi luat cu mâna toate îngrijorările şi şovăirile.

“Să-ți faci datoria, asta-i”, îşi zise cu un zâmbet amar. “Numai datoria îți dă liniştea şi puterea sufletească ce-ți trebuiesc în viață.” I se ivi în minte repede întrebarea “care datorie?”, dar avu puterea s-o înlăture. “Orice datorie e sfântă“, mormăi dânsul. În suflet i se zbătea o încleştare dureroasă, era mişcat şi în ochi avea lacrimi. Îşi înăbuşi inima, scrâşnind:

— Soarta e afurisită. Soarta e crâncenă. Dar ce poți face împotriva soartei? Stătea în dosul mitralierei, în picioare, într-o groapă, aşa încât jumătate corpul îi rămânea afară. Se uită înainte spre sat, pe coasta pleşuvă. La marginea satului, în vale, descoperi deodată o linie lungă de puncte mişcătoare.

— Românii! bâlbâi dânsul, şi inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Servanții mitralierei din fața lui se uitau la dânsul nerăbdători, îngrijorați, aşteptând ordinul. El însă rămase nemişcat, cu ochii pironiți la linia ceea care începu curând să se apropie, legănându-se, strângându-se şi lărgindu-se

ca o armonică. În aceeaşi clipă din tranşee porni o răpăială speriată. Puştile trosneau grăbite, iar zgomotul lor se îmbina într-o chelălăială asurzitoare.

Linia venea mereu mai aproape, cu băgare de seamă, cu popasuri, cu sărituri. Era acum numai la vreo şapte sute de metri.

David privea mereu, fascinat: i-a văzut bine cu binoclul.

Aveau uniforme verzui, ca şi ale lor, şi pe gulere nişte semne verzi-închise. Erau mărunţi, sprinteni, uscaţi la faţă, osoşi, harnici, şi ochii lor luceau atât de tare, încât i se părea că lucirea ajunge până la dânsul şi-l arde ca o înţepătură de ac. Deosebi un ofiţer cu o barbă mare stufoasă, cafenie-închisă, care tremura şi se răsfira spre umere când alerga. Gloanţe subţiri, tăioase, bâzâiau împrejurul lui tot mai des, parcă l-ar fi căutat tocmai pe el.

— Ar fi mai bine, se gândi David fără să-şi poată dezlipi ochii de la şirul de soldaţi de pe coastă.

Deodată văzu o mişcare uşoară, ca şi când nişte alergători îşi fac vânt şi auzi lămurit un glas ascuţit răcnind:

— Înainte, băieţi!

Mai văzu cum sar toți în picioare, fripți parcă, şi cum pornesc încoace. Desluşi chiar zăngănitul armelor şi al bidoanelor.

În clipa următoare însă privirea lui se întoarse la servanții mitralierei. Ochii disperați ai oamenilor lui îl spăimântară. Se simți întocmai ca şi cum l-ar fi prins cu mâna într-un buzunar străin. Deschise gura, parc-ar fi voit să se apere, dar buzele lui rostiră maşinal, ca şi altădată în momentele de primejdie:

— Langsam [*Încet! Lb. germ.*]!

Şi mitraliera începu să latre brusc, ca un câine slobozit din lanț. Valul ce se ridicase se trânti iarăşi la pământ. Câțiva se rostogoliră înapoi zvârcolindu-se sau încremeniți. Lui David i se păru că aude gemete şi înjurături. Maşina urla mereu, neobosită, răguşită doar puțin, setoasă de sânge. Niciodată parcă nu făcuse un zgomot atât de înfricoşător. Lui cel puțin îi spinteca inima zgomotul pe care altădată aproape nici nu-l lua în seamă. Gloanțele țiuiau, izbeau pământul, furioase, sfârâiau ca o vijelie printre cei din vale.

— Langsam! repetă David cu sufletul zdrobit, cu un gest rugător.

Simțea trebuința să oprească vijelia aceasta şi totuşi n-avea puterea să rostească nici o poruncă.

După un răstimp mitraliera îşi rări tăcăitul singură, ca şi când s-ar fi obosit.

Mai trecu o vreme şi cei din vale dădură iar să se scoale, să plece înainte.

Acuma însă servanții nici nu mai aşteptară cuvântul lui David, ci deschiseră repede un foc de seceră care sili pe cei porniți să se oprească.

Soarele ieşise dintre nouri, se înălțase sus şi privea aprins la încăierarea oamenilor. Văzduhul clocotea de trosnetele puştilor şi ale tunurilor.

Pe urmă trecu de amiazi. Mitraliera lătra mereu, singură ca o cățea otrăvită, iar linia ostaşilor din vale nu se mai putea apropia. Cea mai mică mişcare se sfărâma în năvala de gloanțe care măturau toată coasta.

David stătea mereu nemişcat, cu ochii mereu înainte, cu creierul absolut gol. Nici un gând, nici o dorință nu mai avea.

Numai ochii nu-i putea lua de la şirul cela verzui de oameni care se zvârcoleau nerăbdători, chinuiți. Nu mai ştia ce se petrece nici în dreapta, nici în stânga; nici nu se mai putea gândi la asemenea lucruri. Îi erau dragi gloanțele ce veneau din vale şi-i şuierau la urechi, care nu voiau să-l atingă, care parcă-i vorbeau, plângeau, îl dojeneau.

“Parcă pe mine mă caută, parc-ar şti că şi eu sunt...” — îşi zise David de câteva ori fără a-şi sfârşi gândul.

Îl cuprinse dorința mare de-a fi izbit de un glonte din vale. Îşi închipuia că lovitura aceea va fi mângâierea sufletului său rebegit.

Gloanțele însă sâsâiau când furioase, când vesele şi nu-l atingeau.

Gura-i era uscată. Îl chinuia o sete grozavă. Dorea să ştie câte ceasuri sunt, îşi dădea seama că are în buzunar un ceasornic de precizie şi totuşi i se părea că n-are sau simțea o frică atât de cumplită de ceas, ca şi când ar fi fost vorba de ceasul morții.

“Trebuie să fie vreo patru ceasuri de când s-au oprit pe loc...

de când i-a oprit asta”, se gândi dânsul adăugând numaidecât cu o disperare istovitoare: “Câte ceasuri să fie, Doamne, câte?” Îi era cald, parc-ar fi stat într-un cuptor. Hainele îl ardeau.

Apoi deodată, fără să-şi dea seama, scoase scrisoarea Elvirei şi începu s-o citească, liniştit, nepăsător de ceea ce se întâmpla în jurul lui. Citea şi zâmbea şi nu mai auzea nici hămăitul mitralierei, nici ropotul puştilor, nici bubuitul tunurilor. Se simțea acuma bine, mulțumit şi fericit. Cine ştie câtă vreme o mai fi trecut? David parcă era pe altă

lume. Nici nu pricepu nimic când se pomeni brusc cu o mână zdravănă, încleştându-i-se după ceafă şi când auzi, aproape, un glas sălbatic:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

Sări drept în picioare, vru să se zvârcolească, îi trecu prin minte ca o străfulgerare să pună mâna pe revolver, când zări în faţa lui pe ofiţerul cel bărbos, cu ochii însângeraţi, fără chipiu, cu stropi mari de sudoare pe o chelie lucitoare, ţipând răguşit, apropiindu-se în goana mare. Mitraliera amuţise. Vreo doi servanţi zăceau cu creierii împrăştiaţi, iar ochitorul stătea cu mâinile în sus, cu faţa îngrozită, în vreme ce un soldat mărunt şi negricios îi lua armele.

"S-a sfârşit... Bine că s-a sfârşit!" se gândi David strângând cu înfrigurare în palma stângă scrisoarea Elvirei. "Se vede că ne-au înconjurat prin flanc... Ce-mi pasă ? Bine că se sfârşeşte." David se uită la ofiţerul cu barbă, lung, duios. Ar fi vrut să zică o vorbă, dar simţea că nu mai are glas. Se minună când totuşi îşi auzi vocea:

— Datoria...

Dar în clipa aceea ofiţerul bărbos întinse revolverul asupra lui David şi i-l descărcă în piept, răcnind:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

David simți o lovitură în coaste şi apoi, îndată, o arsură ascuțită. Se clătină pe picioare. După ceafă încleştarea mâinii încetă şi el căzu pe țeava fierbinte a mitralierei, îmbrățişând-o ca pe o ibovnică. Nu-l durea însă nimic. Capul îi atârna greu alături. Pe buze îi mai plutea zâmbetul obosit cu care întâmpinase pe ofițerul cu barbă. Pleoapele îi erau ca plumbul şi totuşi nu le putea închide. Îşi dădea seama că moare şi se bucura. De-acuma s-a sfârşit orice datorie, s-a sfârşit tot. Simțea uşurarea cea mare şi ar fi vrut numai să mai aibă puterea să strige cu glas tare că s-a isprăvit datoria. Se sforță să se ridice şi nu putu. Din gât însă îi izbucni un geamăt surd:

— Frate... român...

Plutonierul îi auzi vorbele şi se întoarse sălbatic:

— Ne omorâşi cinci ceasuri cu mitraliera şi acuma mai zici că eşti frate?... Grijania şi anafura ta de câine!

Cu patul puştii, cu amândouă mâinile îl trăsni peste cap.

Osul pârâi, țeasta se turti, iar creierii amestecați cu sânge se scurseră pe țeava maşinii.

În şanțurile dimprejur încăierarea era în toi. Se sfârşea om pe om, sângele țâşnea din răni pătimaşe, iar loviturile cădeau vajnice, ucigătoare.

Îndată amuți şi ultima mitralieră, vânătorii din vale năvăliră ca vijelia, trecură prin sârmele ghimpate, se repeziră în tranşee, strigând năprasnic de răsunară toate văile:

— Urraaa!

Câțiva soldați se năpustiră la mitralieră, descleştară trupul lui David şi-l aruncară la o parte ca o zdreanță netrebnică. Mitraliera fu dusă înapoi aşa cum era, cu țeava mânjită de creierii însângerați, şi cei ce o duceau aveau o fericire mare în ochi, glumeau şi chiuiau în mijlocul vuietului ce nu se mai potolea.

Cadavrul se rostogolise şi rămăsese cu fața în sus, cu mâinile răşchirate, ca un răstignit. Figura zdrobită parcă mai avea un zâmbet amar, iar ochii holbați priveau spre cer mirați, întrebători şi totuşi mulțumiți. În mâna stângă scrisoarea mototolită era muiată de sânge.

Lupta trecu înainte. David Pop era singur. Pământul scormonit de ghiulele se potrivea să-i facă culcuş bun, iar soarele milos îl săruta pe ochii mari minunați, pe obrajii însângerați, pe gura strâmbă, pe toată fața scofâlcită. Şi zâmbetul mortului răspundea şi acuma parcă mai umilit, mai necăjit:

— Frate... român...